

ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПРИЙНЯТТЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АПК

КУКСА І. М.

кандидат економічних наук

РУДЕНКО М. А.

кандидат технічних наук

ЛУГАНСЬК

Для підприємств агропромислового комплексу України вкрай важливе поживлення інвестиційної і інноваційної діяльності. Це пов'язано з тим, що знос основних фондів у аграрній галузі економіки складає 67–85%. По суті, ступінь зношеності основних фондів такий, що не дозволяє випускати конкурентоздатну продукцію, а експлуатація таких фондів може породжувати і породжує техногенні катастрофи [1, 6]. Рівень інвестицій в українську економіку продовжує залишатися низьким [8]. Дана робота актуальна, оскільки існує насущна потреба в рамках економічної теорії встановити чинники, стримуючі інвестиційний процес в АПК України в ситуації глобалізації світової економіки і умови при яких можливе поживлення інвестиційної діяльності. Підвищення ефективності інвестиційних процесів пов'язане з розробкою системи аналізу і управління ризиками різної природи на всіх рівнях ієрархії і на всіх етапах діяльності.

Множина можливих підходів в теорії управління економічними системами вимагає відбору ключових методологічних принципів для дослідження управління ризиками як елементу економічної системи. Необхідність подібного дослідження обумовлена важливою соціально-економічною роллю управління ризиками в організації, що особливо актуально в умовах глобалізації економіки і трансформації бізнесу. Сучасна тенденція переходу від індустріальної до постіндустріальної стадії розвитку світової спільноти характеризується зміною структури відтворювальних процесів, обумовлених потоком цифрової інформації як на макро-, так і на мікрорівні [2]. У зв'язку з чим побудова логіки і методології розробки цілісної системи управління ризиками підприємств АПК з урахуванням змін зовнішнього середовища, є в даний час першочерговим завданням, що вимагає рішення.

Система управління ризиками повинна відповідати ряду умов, властивих будь-якій системі, у тому числі і економічним системам [5, 7]. Перший і основний принцип системного підходу – принцип інтеграції. Здібність системи управління ризиками до інтеграції нових елементів означає можливість гнучкого реагування і пристосування всієї системи управління ризиками до появи нових умов і чинників ризиків. Від принципу інтеграції йде ланцюг похідних принципів,

головні з яких – цілісність об'єктів і комплексність їх аналізу [7]. Система управління ризиками – це цілісний комплекс організаційно і функціонально зв'язаних елементів, орієнтований на загальну оцінку сукупності всіх видів і чинників ризику. Вона покликана мінімізувати вплив чинників ризику на систему з урахуванням характеру взаємозв'язку між ними.

Комплексність системи управління ризиками полягає в необхідності обліку складності об'єкту управління (сукупності ризиків), включаючи взаємозв'язок між ризиками, всілякі наслідки прояву фактору і особливості впливу пропонованих процедур на ризик (зокрема ситуацій, коли боротьба з одними ризиками породжує інші) [4].

Ризик є чинником, що спонукає до створення і розвитку особливих самостійних елементів управління в організації і формування системи управління ризиками. Економічне значення існування такої системи в організації полягає в тому, що вона дозволяє регулювати розвиток системи організації, параметри якості вироблених товарів і послуг, формувати громадську думку і відношення до підприємств АПК.

Єдність, цілісність і структурно-функціональна складність системи управління ризиками в організації вимагає адекватного підходу, який забезпечував би відповідне сприйняття і дослідження об'єкту, його функціонування і розвиток. Існують численні підходи до розробки методології, які характеризуються різними концептуальними моделями, математичними засобами, вихідними позиціями. Класифікуючи підходи по різних ознаках, виділяють системний, концептуальний і аспектний [9]. При аспектному підході вибір зупиняється на одній грані проблеми. Концептуальний підхід припускає попередню розробку комплексу ключових положень, що визначають загальну спрямованість, архітектоніку і спадкоємність дослідження. Системний же підхід відображає вищий рівень методології дослідження і вимагає максимально можливого обліку всіх структурних аспектів проблем в їх взаємозв'язку і цілісності, виділення головного і істотного, визначення зв'язків і взаємодії між складовими частинами, характеристиками і властивостями елементів системи і підсистем.

Багатокритеріальність, слабка структурованість і невизначеність проблем розвитку системи управління ризиками, вимагають використання системного підходу і розробки цілісної системної методології. Системний підхід – це комплекс процедур представлення об'єктів як систем і способів їх опису, пояснення, передбачення, конструювання та інше [7]. Системний підхід припускає визначення внутрішньої суперечності складної системи як цілого. У теорії і практиці управління відомо багато прикладів, коли, в результаті зміни одного з елементів системи, вся система залишалася постійною або ж мінялася, але у зворотний бік.

Надзвичайна складність суспільства початку ХХІ сторіччя, здатна «заснавати величезне число біфуркацій» (роздвоєнь), створює нову ситуацію в світі. Складні системи володіють «високою чутливістю по відношенню до флуктуацій» (коливань) і це «вселяє в нас одночасно і надію і тривогу», а мир «назавжди позбувся гарантій стабільних, інертних законів» [3].

Важливим кроком у розвитку методології сучасної науки з'явилося формування теорії хаосу [9]. Теорія систем і теорія хаосу визначає необхідність розглядати поведінку системи в цілому. Розглядаючи управління ризиками з цієї точки зору відзначимо: щоб зрозуміти проблеми управління ризиками на підприємствах АПК, необхідно розглядати цей процес як систему, що викликає ці проблеми.

Аналіз різних сфер застосування: методологічних і концептуальних положень системних досліджень, практичного досвіду їх використання показує, що специфіка системних досліджень полягає в їх спрямованості не тільки на пізнання суті і зв'язків об'єктів, що вивчаються, але і на створення засобів, що забезпечують управління цими об'єктами [9].

В області управління ризиками, як частини економічної системи, можна виділити такі проблеми:

- відсутність інформаційної бази, необхідної для аналізу, прогнозування і управління ризиками на підприємствах АПК;
- слабка структурованість проблем;
- збільшення негативних наслідків в області управління соціально-економічними системами, викликаних швидкою зміною зовнішнього середовища систем;
- відсутність методичних розробок, інструментів, а також адекватних засобів тих, що забезпечують своєчасне вирішення слабоструктурованих проблем в управлінні ризиками;
- відсутність професійних управлінських кадрів в області управління ризиками, оскільки людям, що працювали при плановій економіці, дуже важко перебудується на темп сучасного господарювання;
- недолік забезпечення соціальної, екологічної і економічної безпеки організацій і процесів.

Проблеми, які виникають в процесі формування і розвитку системи управління ризиками, є багатокритеріальними, слабоструктурованими і часто мають характер невизначеності. При розробці системи управління ризиками на підприємствах АПК необхідно виходити з багатозв'язковості даного процесу на основі визначення і вдосконалення початкової моделі системи за допомогою взаємодії її складових частин. В даному випадку складові частини розглядаються спільно, у взаємозв'язку і діалектичній єдності, оскільки розкриття суті проблем системи управління ризиками в організації можливо лише через вивчення динаміки взаємодії її складових частин. Такий підхід, у свою чергу, вимагає уточнення основоположних системних принципів. У літературі виділяються наступні принципи: ієрархічності, інтеграції, формалізації, фізичності, моделюємості, цілеспрямованості, поєднання централізації і децентралізації [4]. Відбір методологічних принципів обумовлене необхідністю розкриття суті розвитку системи управління ризиками, її функції і вплив на макроекономічну систему організації в цілому і окремих її підсистем. В зв'язку з цим в основу дослідження покладені такі методологічні принципи.

1. Принцип ієрархічності вимагає вивчення системи управління ризиками на мікро-, мезо- і макрорівнях. Система управління ризиками є сукупністю взаємозв'язаних між собою і структурованих рішень і

дій на всіх рівнях управління в організації, таких, що приймаються і реалізуються в різних її підсистемах. Ієрархічність виявляється через організаційну структуру організації і полягає в тому, що система управління ризиками здійснює свою діяльність в кожному підрозділі організації, незалежно від кількості ієрархічних рівнів і місця знаходження підсистеми в ієрархії.

2. Принцип інтеграції – вивчення інтеграційних властивостей і закономірностей систем і їх комплексів, розкриття базисних механізмів інтеграції цілого. Даний принцип виявляється у взаємозв'язку між самими елементами системи управління ризиками. Проблема полягає в тому, що система управління ризиками є підсистемою організації і вимушена функціонувати в складних соціально-економічних стосунках, що регулярно змінюються, де постійно виникають нові умови і чинники, що вимагають гнучкого реагування всієї системи.

3. Принцип формалізації обумовлює необхідність створення методів, інструментів, підходів, визначень, оцінок і отримання кількісних характеристик. Проблема формалізованості може бути викликана швидкою зміною в елементах системи управління ризиками на підприємствах АПК. В результаті виникає необхідність побудови формалізованих моделей, що дає можливість вибору методів, інструментів, підходів, визначень, оцінок системи управління ризиками.

4. Принцип моделюєності. Всяка система може бути представлена безліччю моделей, що відображають певну сторону її сутності. Моделювання процесів розвитку системи управління ризиками дає можливість досліджувати певні властивості за допомогою однієї або декількох вузкоорієнтованих моделей. В даному випадку проблема полягає в тому, що частина досліджень, присвячених системі управління ризиками, розглядає описові моделі теоретичного характеру.

5. Принцип цілеспрямованості, що розуміється як функціональна тенденція, направлена або на досягнення певної кінцевої мети, або на посилення або збереження яких-небудь її якостей. З цією метою і відбувається реалізація економічних інтересів. Економічні інтереси управління ризиками полягають в систематичному усуненні погроз економічній безпеці, мінімізації впливу чинників на діяльність підприємств АПК і, отже, на прибуток. При цьому система управління ризиками повинна адаптуватися до дії зовнішнього середовища. Розвиток цілеспрямованих систем направлений на досягнення глобальної мети, а її чітке формулювання набувають особливого значення.

6. Поєднання принципів централізації і децентралізації. Ситуація, в якій управління виходить лише з одного центру (повна централізація), вважається за виправдану при нездатності підсистем самостійно протистояти дії зовнішнього середовища. Чим вище ступінь децентралізації управління в системі, тим складніше здійснювати процес узгодження не тільки цілей одного рівня з глобальною метою, але і цілей самих елементів системи. Досягнення загальної мети в децентралізованій системі можна забезпечити за рахунок механізму моніторингу.

7. Принцип безперервності в часі по фазах життєвого циклу означає безперервне цілеспрямоване

регулювання системи управління ризиками. Підтримку системи управління ризиками необхідно здійснювати постійно залежно від тієї фази життєвого циклу, на якій знаходиться підприємство [2].

8. Принцип впорядкованості дій управління ризиками в організації. Проблема полягає в тому, що в надзвичайній ситуації її управління стає досить складним і може носити характер деякої спонтанності. Необхідна наявність методологій, інструментів, алгоритмів управління з впорядкованими діями, здійснюваними в певній послідовності.

10. Принцип своєчасної інформованості полягає в своєчасній інформованості всіх елементів системи управління ризиками про можливу її зміну. З цією метою необхідно забезпечити вільний рух інформації між всіма рівнями управління, як зверху вниз, так і від низу до верху.

11. Принцип стратегічної прогнозованості полягає в тому, що система управління ризиками повинна здійснювати не тільки поточне управління ризиками, але і прагнути до мінімізації втрат від ризиків. Вона також має бути направлена на оцінку факторів стратегічної перспективи розвитку організації.

Відповідно до розглянутих вище принципів можна визначити основні вимоги до системи управління ризиками на підприємствах АПК:

- перспективність розвитку – відповідати перспективі розвитку організації і оцінювати ризики схвалюваних рішень в перспективі;
- комунікативність – вільний рух інформації і постійна взаємодія між верхніми і нижніми рівнями управління;
- ситуаційність – можливість управління у всіх виникаючих ситуаціях, включаючи кризові, коли зв'язок з об'єктом управління може на деякий час втрачатися;
- гнучкість – зміна методології управління ризиками залежно від ситуації і зміна довгострокових тенденцій;
- оперативність – здатність своєчасно реагувати і змінюватися залежно від обстановки і умов господарювання;
- ефективність – здатність результативно здійснювати управлінські рішення, направлені на весь процес в цілому при мінімальному об'ємі відповідних ресурсів;
- адекватність інструментів управління, компонентам системи і його теоретичних передумов, що покладено в основу методологічних обґрунтувань;
- простота опису і доступність використання при практичному управлінні на підприємствах АПК. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник / В. Г. Андрійчук. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – [вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К. : КНЕУ, 2005. – 528 с.
3. Іванюта С. М. Антикризисне управління: Навч. посіб. / С. М. Іванюта. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 288 с.

4. Кульба В. В. , Кононов Д. А. , Ковалевский С. С. и др. Сценарный анализ динамики поведения социально-экономических систем. – М. : Ин-т проблем управления им. В. А. Трапезникова, 2002. – С. 32 – 33.

5. Николис Г. , Пригожин И. Познание сложного. Введение: Пер. с англ. 2-е изд. , стер. – М. : УРСС, 2003. – С. 275.

6. Романов А. А. Экономическое развитие территории. – Краснодар: ЮИМ, 2003. – С. 42.

7. Спицнадель В. Н. Основы системного анализа: Учеб. пособие. – СПб. : Бизнес-пресса, 2000. – С. 37 – 38.

8. Супіханов Б. К. Про підвищення конкурентоздатності аграрного виробництва в сучасних умовах / Б. К. Супіханов // Економіка АПК. – 2008. – №5. – С. 3-8.

9. Чернова Г. В. , Кудрявцев А. А. Управление рисками: Учеб. пособие. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – С. 45.